

Toldi Judit
Polgári Jogi Tanszék
Konzulens: Lenkovics Barnabás

Az élettársi kapcsolat értékelése a német alkotmányban

1) A társadalmi változások és a jog „spät”-reakciója

Az élettársi kapcsolat manapság a házasság és a család mellett elfogadott párkapcsolati formaként jelentkezik. Az elmúlt tíz évben a házasságon kívüli együttélések száma egész Európában folyamatos növekedést mutat, így jelentősége a család- és háztartásstruktúrákban egyre nagyobb. A német modell vizsgálata mintaértékű, hiszen az európai államok közül itt a leginkább meggyőző az élettársi kapcsolatok aránya.¹ Írásomban arra keresek választ, milyen garanciákat biztosít a német alaptörvény e napjainkban igen elterjedt kapcsolati forma számára.

A házasságon kívüli együttélés alkotmányjogi szabályozása sok problémát vet fel, amelyek főként annak köszönhetők, hogy *a német alaptörvény kihirdetése óta bekövetkezett társadalmi változások² gyökeresen módosították a kapcsolattípus morális megítélését, és ennek következtében új szabályozási igények fogalmazódtak meg.* Ezekre a tendenciákra a jog csak hosszú idő elteltével reagált, és az élettársi kapcsolatot sokáig jó erkölcsbe ütközőnek tekintette.³ A törvényi szabályozás – kevés kivételtől eltekintve - egészen napjainkig őrzi tradicionális értékeit, melynek alapja az alkotmányban rögzített alapértékek védelme.

2) A Grundgesetz és az élettársi kapcsolat, mint védendő érték

A német alkotmány a házasság és a család intézményének védelmét állami kötelezettségként nevesíti (Art. 6 Abs. 1 GG), míg az emberek időleges és „kötetlen” együttélését nem tekinti önmagában védendő értéknek.⁴ Következésképpen minden egyéb

¹ 1999-ben 19,5 millió német állampolgár élt házasságban és 2,1 millió élettársi kapcsolatban. Egy 2000-ben készült statisztika alapján az élettársi kapcsolatokban élők aránya Németországban valamennyi kapcsolattípust figyelembe véve 5,3 %. In: Niemayer: Wirtschaft und Statistik 2000, S. 504.

² Rendkívül összetett folyamatokra kell gondolni, melyek legfontosabb elemei a következők: a házassodási kedv fogyatkozása, a nemi szerepek és szexuális viselkedési normák megváltozása, a válások számának ugrásszerű növekedése, az érték- és normavilág megváltozása és ezzel együtt a kapcsolatok törvényes elismertetésének átalakulása.

³ Példaként szolgál erre egy 1953-as bírósági határozat (BGH), melynek értelmében egy elvált asszony házasságban való együttélése az alapvető erkölcsi értékek negligálásának minősül, amely súlyosan sérti az alkotmányos rendet. A házasságon kívüli kapcsolatban történő, közös lakásban folytatott együttélést oly módon is szankcionálták, hogy a vadházasság ill. házasságtörés a bérleti jogviszonyt megszüntető okként került szabályozásra. In: Hausmann-Hohloch: Das Recht der nichtehelichen Lebensgemeinschaft E.S.V, Berlin, 1999 S. 52.

⁴ Mindazonáltal egy ilyen jelentős társadalmi tendenciát nem lehet figyelmen kívül hagyni, így ha szövetségi szinten nem is történt meg e kapcsolatformák védelmének alapjogi normába foglalása, Berlin és Brandenburg

együttélési forma csak alacsonyabb szintű normában kaphat védelmet és az alaptörvény erre vonatkozó szakasza a lazább kapcsolatok fékeként minősíthető.

Amennyiben szigorúan az alaptörvény keretein belül maradunk, azt kell megvizsgálni, hogy az alkotmányból hiányzó rendelkezés ellenére a nevezett szakasz, vagy az alaptörvény másik rendelkezése alapján van-e lehetőség az élettársak számára kedvező következtetések megfogalmazására. *Az alapkérdés az, hogy a házasság és család intézményének védelmét biztosító hatodik szakasz első bekezdése tekinthető-e olyan átfogó rendelkezésnek, amely kizárólag a törvény megalkotásakor létező és ismert társadalmi viszonyokra vonatkozik, vagy inkább olyan nyitott törvényi tényállás amelyben a jogalkotó lehetőséget teremt a család és házasság fogalom szociális változásokkal adekvát értelmezésére.* Véleményem szerint az első megoldás a célravezető. *Amennyiben az alkotmány jogrendszerben elfoglalt helyéből indulunk ki, elengedhetetlen, hogy a társadalmi változások által indikált tendenciákra a jogalkotó egy olyan szabályrendszer létrehozásával reagáljon, amely kellőképpen rugalmas és lehetőséget biztosít egy hosszabb időintervallumon belüli eredményes alkalmazásra. Ennek pedig alapvető követelménye, hogy normáinak és védendő értékeinek tartalma a fogalmak konkrét jelentésén túl magában foglalja az esetleges későbbi, a társadalom fogalomrendszerének bővülésével kialakuló és a mindenkori társadalmi értékkel megegyező értéktartalommal bíró jelentéseket.*

3) Az alkotmány „hallgatólagos módosításának” feltételei

Az alkotmánynak alaptörvényi jellegéből adódóan – a tradicionális alapértékek védelmével párhuzamosan – nyitottnak kell lennie az új fejlődési tendenciákra, és a gyakorlati jogalkalmazás terén jelentkező követelményeknek megfelelően kell alakítania normarendszerét. *Egy alkotmányban szereplő rendelkezés jelentésének bővülése azonban csak abban az esetben következhet be, ha a vonatkozó szakasz alkalmazási területén új, előre nem látható tényállások tűnnek fel, vagy ha már ismert tényállásokon belül egy fejlődési folyamat eredménye, valamint annak normarendszerbe történő beillesztése révén új kapcsolódási pontok, illetve jelentéstartalmak keletkeznek.*⁵ Ezekben az esetekben megoldás lehet az alkotmányban szereplő fogalmak analógia alkalmazásával történő kibővítése, természetesen kizárólag szigorú korlátok között, ha az adott kifejezés nem foglalja magában az újonnan keletkező tartalmat. Ebben az esetben az értékek megváltozása, illetve a sokak által emlegetett „értékválság” a jogszabályi rendelkezések tényleges és tudatos változtatása nélkül eredményezheti az alkotmányjogi normák módosulását. Ilyen különös jelentőséggel bíró kifejezéseket számos alapjogi szakaszban találunk, ilyen pl. a véleménynyilvánítási-, művészeti, foglalkozási szabadság stb.⁶

Nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy *az alaptörvény normáinak valósághoz történő igazításakor mindig egy kölcsönhatásos mechanizmus keletkezik.* Azáltal, hogy bizonyos intézmények részére alkotmányjogi garanciát biztosítunk, azok nyomban hatni kezdenek a társadalmi folyamatok valóságában, és a változások ösztönzőiként jelentkeznek. Más részről a társadalmi és szociális fejlődés minden alkotmányban szereplő normára kihat aszerint, hogy mi annak tartalma és célkitűzése.

Egy alkotmánybeli norma flexibilitását és a benne szereplő kifejezések tartalmi bővítésének lehetőségét minden egyes új jogintézmény, vagy a régiekhez kapcsolódó modern

---

saját alkotmányába felvett bizonyos állami célkitűzéseket, amelyek az élettársak javát szolgálják. In: Hausmann-Hohloch: Das Recht der nichtehelichen Lebensgemeinschaft E.S.V, Berlin, 1999 S. 55.

⁵ In: Hausmann-Hohloch: Das Recht der nichtehelichen Lebensgemeinschaft ESV. Berlin, 1999, S. 56.

⁶ In Art. 5. Abs. 1.GG, Art 5. Abs.3 GG, Art. 12 GG.

jelentéstartalom felbukkanásakor külön-külön kell vizsgálni. Ez a differenciált elbírálási módszer azért szükséges, mert *az élettársi kapcsolat alkotmányos védelme attól függ, hogy az alaptörvény vonatkozó szakasza (Art. 6 Abs. 1 GG) mennyire tekinthető a társadalmi változásokat rugalmasan követő „nyitott” normának, azaz van-e lehetőség a házasság és család fogalmának kiterjesztő értelmezésére.*

4) A házasságon kívüli életközösség bevonása az Alkotmány hatodik szakaszának védelmi körébe

A házasság és család különös állami védelméről szóló rendelkezés vizsgálatakor két kérdésre kell választ találnunk. Az egyik, hogy *az adott szakasz mennyire alkalmas a társadalmi változásokhoz való alkalmazkodásra*, a másik pedig *a házasság és család intézményével való hasonlóság értékelése*, vagyis a szabályozás kiterjesztésének alapfeltétele.

a) házasság

Az első kérdéseinkre könnyen választ kaphatunk, ha a konkrét norma tükrében vizsgáljuk az elmúlt évtizedek társadalmi változásaira adott jogi reakciókat. *A házasság-fogalom átértékelődése az intézmény örök életre szóló jellegének elvesztésével kezdődött.*⁷ A házassági életközösség megszüntetésének jogi lehetőségével új jelentéstartalom született, és a válások egyre növekedő száma igazolta a társadalom igényét. A Német Szövetségi Köztársaság Alkotmányának erre vonatkozó rendelkezése ugyan változatlan maradt, azonban láthatjuk, hogy a társadalmi folyamatok a törvényhozóra és az alkotmányjogi védelmet élvező házasság jelentésére is jelentős hatást gyakoroltak – megtörtént a hallgatóságos alkotmánymódosítás.

Az alkotmány idézett szakaszának látszólagos rugalmassága ellenére *az élettársi közösség mégsem vonható közvetlenül az alkotmányos norma védelme alá, hiszen a házasság és a „puszta” együttélés között jelentős különbségek tapasztalhatók.* Az élettársak biztosítani kívánják a későbbi különválás jogi procedúrától mentes lehetőségét, közösségük csupán kettőjük elhatározásán alapul, és a külvilág felé sem kötelesek felvállalni kapcsolatukat. Ezzel szemben a házasság egy hivatali közreműködéshez kötött közjogi jogintézmény, mely a kívülállók számára is felismerhetővé teszi két ember viszonyát. Az élettársi kapcsolatok működhetnek próbaházasságként is, melyet tényleges frigy követ, de a legtöbb esetben alternatív párkapcsolati formaként jelentkeznek. A házasságban való együttélés családjogi viszonyoknak minősül, amelyre családjogi normák tartalmaznak iránymutatást,⁸ míg az élettársakra vonatkozó szabályozás külön jogszabályban szerepel.⁹ A házasság csak két különemű fél között állhat fenn, míg élettársi kapcsolatban – a német jogban törvény adta keretek között – homoszexuálisok is élhetnek. Különbségek jelentkeznek továbbá több jogosultság gyakorlásának lehetőségében, illetve mértékében. Ilyen például a névviselés és a tartási kötelezettség, az adózási kötelezettségek stb. A két intézményhez fűződő joghatások – néhány kisebb jelentőségű kérdéstől eltekintve – a házasság felé billentik a mérleg nyelvét, mivel az ilyen közösségben élők számára jóval kedvezőbb helyzetet biztosítanak. Az élettársak jogaiknak egy részét csak egy hosszabb időszak együttöltését követően

⁷ Németországban 1977-ben történt jelentős módosítás a válásra vonatkozó szabályokban.

⁸ Ez a német szabályozásban a BGB keretein belül található.

⁹ Németországban 2000. augusztus 1-én lépett hatályba az a törvény, amely a homoszexuális párok kapcsolatát rendezi. A különeműekre vonatkozó jogszabály megalkotására még nem került sor.

gyakorolhatják, vagy azonnal, de a házasoknál jóval szűkebb körben. E két korlátozás együttes megnyilvánulására is találunk példát.¹⁰

Az analógia alkalmazására csak abban az esetben lenne mód, ha azokat a tényállásokat sorakoztatnánk fel, amelyek a házassághoz hasonlóképpen szabályozzák az élettársak közösségét. A jogalkalmazás, vagyis a gyakorlat segíthetne abban, hogy a társadalom által értékkel felruházott, de az alaptörvény védelmi körén kívül eső kapcsolatforma előnyeit megvilágítsa, ennek megfelelő döntéseket hozzon, és szorgalmazza a gyakorlattal adekvát szabályozást. *Azonban így sem tehet olyasmit, ami a törvényalkotó egyértelműen kifejezésre juttatott akaratával ellentétes, hiszen az Alaptörvény az iránymutató valamennyi alacsonyabb szintű szabályozás tekintetében.* Mivel az Alkotmány konkrétan a házasság tekintetében biztosítja az állami védelmet, nem kétséges, hogy a hatósági formát mellőző együttélés nem kaphat ilyen oltalmat.¹¹Ezt támasztja alá az azonos nemű élettársakról szóló külön törvény megalkotása is, hiszen ha a jogalkotói koncepció a két intézmény teljes egyenjogúságának biztosítása lenne, annak legegyszerűbb módjaként a hasonló fogalommal megegyező, de legalább azonos szintű jogforrásban történő szabályozás mutatkozna. Az élettársi törvény így egyrészt bizonyíték a puszta együttélés társadalmi elterjedtségének jogalkotás irányában megnyilvánuló pressziójára, másrészt arra is, hogy a törvényhozó a házasságon kívüli együttélést a hatodik szakasz alapján nem tekinti alkotmányos védelemre szoruló jogintézménynek. Más kérdés, hogy ha az alkotmányos védelem fogalmát kiterjesztően értelmezzük, elvben az alkotmányon kívüli egyéb jogszabályok intézményei is kaphatnak hasonló oltalmat.¹²Ez a gondolatmenet azonban az analógia alkalmazására vonatkozó érvrendszerrel már távolabb vinne, így inkább az alapjogi védelem kérdésének elemzésekor érdemes rá visszatérni.

b) család

A házasság fogalmának meghatározásával szemben a család közösségének definíciója nem egyértelmű, azért *az analógia alkalmazási lehetőségének feltárása előtt tisztáznunk kell, mit is tekint a német jog családnak. Amennyiben az élettársi kapcsolatban élők is családot alkotnak, nagyobb esély mutatkozik az alkotmányos védelem kiterjesztésére.* Az alaptörvény e tekintetben nem ad segítséget, a védelem konkretizálását más rendelkezésekben kell keresnünk. Az ENSZ Közgyűlésén 1948-ban meghirdetett Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata alapján „A család a társadalom természetes és alapvető egysége, melynek joga van a társadalom valamint az állam védelmére.”¹³Ebben az általános érvényű meghatározásban is csupán a védelem szükségességét hangsúlyozzák, de nem adnak választ arra, milyen közösséget tekintenek családnak. A BGB az élettárs fogalmát nem rögzíti,¹⁴és –

¹⁰ Tóth Ádám: Az élettársak jogainak bővítéséről In.: Családi Jog, I. évfolyam 2. szám 14.o.

¹¹ A kérdés kezelését tovább nehezíti, hogy az analógia alapjául szolgáló házassági intézmény védelmének jellege is erősen vitatott. Egyesek szerint ez alkotmányos tétel, és a társadalom védelme érdekében a családi élet kereteit a jognak védelmeznie és preferálnia kell. Ennek formája a tradicionális férfi-nő szövetség formalizálása – többek között – a felbonthatóság szabályozásával. Az ezzel szemben álló nézet azt hangsúlyozza, hogy a házasság csupán formális aktus, tartalmát tekintve egyenértékű az élettársi kapcsolattal. Itt is alkotmányos szabadságjogokra hivatkoznak, pl. a párkapcsolat formájának szabad megválaszthatóságára.

¹² A magyar szabályozásban láttunk már példát arra, hogy egyes, alaptörvényen kívüli törvényben szabályozott jogintézmények alkotmányos védelemben részesültek, és megsértésüket is ennek megfelelően szabályozták (pl. jogalkotási törvény).

¹³ 16. Cikk (3) bekezdés

¹⁴ Az egyneműekről készült törvényi szabályozásban is csak a „bejegyzett partnerkapcsolat” definíciója szerepel (LPartG). A Szövetségi Alkotmánybíróság egy 1993-as ítéletében határozta meg az élettárs-fogalmat: „...eine Lebensgemeinschaft zwischen einem Mann und einer Frau, die auf Dauer angelegt ist, daneben keine weitere Lebensgemeinschaft gleicher Art zulässt, und sich durch innere Bindungen auszeichnet, die ein gegenseitiges

különös módon - a család fogalmáról is hallgat. Az örökbefogadásra vonatkozó részben az örökbefogadás feltételeként jelöli meg a családi kapcsolat létesítését.¹⁵ Ebből levonhatjuk azt a következtetést, hogy *ahol van szülő-gyermek kapcsolat, ott_ebben a viszonylatban családi kapcsolat is létesül* függetlenül attól, hogy a gyermek házasságból vagy házasságon kívüli tartós együttélésből származik.¹⁶ A fogalom meghatározásához érdemes segítségül hívnunk a szociológiai szakirodalmat. Giddens szerint „A család olyan emberek csoportja, akiket közvetlen rokonsági kapcsolat fűz össze, s amelynek felnőtt tagjai vállalják a gyermekek gondozásának felelősségét. A rokonság azon emberek közötti kapcsolatokat foglalja magában, amelynek házasság vagy leszármazás révén jönnek létre...”¹⁷ A vérségi kapcsolat tehát minden esetben családot jelenthet. Az Európai Emberi Jogi Bíróság szerint nemcsak a jogi értelemben vett családi élet, hanem annak tényleges, szociológiai formája is védelemben részesül. Ez azonban nem alkalmazható a nem hagyományos értelemben vett – például homoszexuális – együttélésekre.¹⁸ *A gyermeket nevelő párok élettársi kapcsolatát a fentiek alapján családnak minősíthetjük.* Ez persze nem jelenti azt, hogy az ilyen „családmodell” minden tekintetben azonos alkotmányjogi jogállással rendelkezik, mint a házasság. A két jogintézmény csak akkor vethető össze, ha gyermeknevelésről és gyermekvédelemről is szó van. Emellett a szülők helyzete előnyösebb a házasságban, mint pusztán együttélés esetén.¹⁹ További különbség, hogy a házassággal ellentétben az élettársi kapcsolaton nyugvó családok bármikor, minden nehézség nélkül felbonthatók. Összegzésképpen elmondhatjuk, hogy *az alaptörvény hatodik szakaszának első bekezdése által nyújtott intézményi védelem (Art 6 Abs. 1 GG) az élettársi kapcsolatra csak akkor terjeszthető ki, ha ez a közösségben élő gyermek védelmét szolgálja.* Azok a házasságon kívül élő szülők, akik gyermekükkel nem tartanak kapcsolatot, illetve gyermektelenek, az alkotmány ezen szakaszának védelmére semmilyen igényt nem támaszthatnak.

5) az Alkotmány további alkotmányos védelmet biztosító rendelkezései és a személyi szabadság, mint az élettársi közösség létesítésének alapjoga

Az alaptörvény második szakaszának első bekezdése (Art 2 Abs. 1 GG) az *általános cselekvési szabadságról* szól,²⁰ melynek korlátjaként mások jogai, az alkotmányos rend, valamint az erkölcsi szabályok sérelmét nevesíti.²¹ A cselekvési szabadságot a személyi szabadság alapjogából vezethetjük le. *Mivel az élettársi kapcsolat létesítése is a cselekvési szabadság része, mint legszemélyesebb döntés közvetve igényt tarthat az alkotmányos védelemre.* Nem kétséges, hogy az intim kapcsolat kialakítása egy másik emberrel az egyik legszemélyesebb elhatározás, melynél a hatósági közreműködés mellőzhető. A személyi szabadság joga tartalmi és terjedelmi korlátokkal nehezen behatárolható. Ez olyan általános

---

Einstehen der Partner füreinander begründen, also über die Beziehungen in einer reinen Haushalts – und Wirtschaftsgemeinschaft hinausgehen.”

¹⁵ A törvény a szülő-gyermek viszony fennállását követeli meg, az örökbefogadás feltétele pedig a házasság. (§ 1741 BGB).

¹⁶ Az 1969-es családjogi reform következtében az apa a házasságán kívül született gyermekével is jogi értelemben véve rokonságban, családjogi viszonyban áll. Az Alaptörvény külön is kimondja a házasságon kívüli gyermek egyenjogúságát a testi és szellemi fejlődéséhez szükséges feltételek megteremtésében (Art. 6. Abs. 5. GG).

¹⁷ Anthony Giddens: Szociológia. Osiris Kiadó, Budapest, 1977.

¹⁸ Lábady Tamás: A magánélet alkotmányos védelme (A házasság és család védelme, a magánszférához való jog.) Acta Humana, 1995. 18-19.o.

¹⁹ In: Handbuch des Verfassungsrechts (1. Aufl.): Zeidler, S. 558

²⁰ a német szóhasználatban: a „személyiség szabad kibontakozása”

²¹ „Jeder hat das Recht auf die freie Entfaltung seiner Persönlichkeit, soweit er nicht die Rechte anderer verletzt und nicht gegen die verfassungsmäßige Ordnung oder das Sittengesetz verstößt.” In: Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Bundeszentrale für politische Bildung S. 13.

alapjog, amelyre abban az esetben hivatkozunk, ha speciális alapjogi rendelkezés – jelen esetben a család és házasság védelmét kimondó tétel - nem alkalmazható. Amennyiben az élettársi kapcsolat alkotmányos védelmének igazolásánál a cselekvési szabadságból indulunk ki, nem hagyhatjuk figyelmen kívül e szabadságjog kétarcúságát. *A kapcsolat létesítése lehetősége mellett ott áll a házasságkötés választásának lehetősége is, mely ugyanerre az alkotmányos normára vezethető vissza.* Ez komoly érv lehet az élettársi viszonyt és ennek törvénymódosítással vagy törvényhozással történő szabályozását ellenzők kezében. Az ő álláspontjuk szerint a házasság joga adott, és önmagában az a tény, hogy valaki nem él vele nem teremt az állam számára jogalkotási kötelezettséget. Ez a szemlélet a hagyományos erkölcsi értékeket őrző, a jelenleg elterjedt nézetrendszerrel némileg konzervatívabb szemléletmódot takar, de úgy vélem, mindenképpen érdemes rajta elgondolkozni.

Az élettársi kapcsolat alkotmányos jogokra történő visszavezetésével egy kulcsfontosságú kérdéshez jutunk. *Azt kell megvizsgálnunk, hogy a házasságon kívüli életközösség megteremtéséhez való jog alapjognak minősül-e.* Amennyiben igenlő választ kapunk, a házasság és család intézményével egyenrangú létforma születik. Láthatjuk, hogy mindhárom fogalom levezethető a személyi szabadság jogából.²² Mindazonáltal úgy gondolom, hogy ez a következtetés önmagában nem elég ahhoz, hogy az élettársi kapcsolat létesítésének jogát alkotmányos alapjognak tekintsük. *Az alapjogi jelleg ugyanis két kritériumot foglal magában. Alanyi oldalon az érvényesíthetőséget, intézményi oldalon az állam védelmi kötelezettségét. Előbbi feltétel teljesülni látszik, de az Alaptörvény az élettársi viszonyhoz nem rendel hozzá az állam „különös védelmét”.*²³ Következésképpen a házasság és család intézménye, amely valóságos alapjog, mindenképpen előnyben részesül az élettársi kapcsolattal szemben. Ennek megfelelően az alapjogi intézmények preferálása az alkotmány egyenlő elbánást kimondó harmadik szakaszát sem sérti.²⁴

6) Az élettársak helyzetének javítása – a jog eszközei az alkotmányos védelem biztosítására

Amennyiben az intézményt a személyi szabadságból vezetjük le, alapjogi jelleg hiányában csupán a közvetett eredetnek köszönhetően részesülhet alkotmányos védelemben. *Tekintettel arra, hogy az alaptörvényből kimaradt a nevesítés, a jogalkotónak alacsonyabb szintű jogszabályokban kell megteremtenie e speciális szabadságjog gyakorlásának garanciáit.* Ez kétféle módon valósulhat meg: a már hatályban lévő jogszabályok élettársi szempontból kedvező módosításával illetve újak megalkotásával.²⁵ A jogalkalmazónak szintén jelentős szerep jut, hiszen az ítélelhozatalkor már hatályban lévő joganyag felhasználásával arra kell törekednie, hogy az élettársi viszony elbírálásánál egyrészt biztosítsa az alkotmány szellemének megfelelő eljárást, másrészt törekedjen a házassághoz képest hátrányos helyzet méltányosság alapján történő kompenzálására. Mivel az egyes ügyek konkrét megoldása a bíróság kezében van, *az élettársi kapcsolat kezelése és ennek kapcsán a hatályos analógia útján történő alkalmazása első sorban jogalkalmazási kérdés.*

²² A magyar szabályozás ezzel párhuzamosan az emberi méltósághoz való jogot is megemlíti.

²³ „unter dem besonderen Schutz der staatlichen Ordnung” (Art. 6 Abs. 1 GG) In: Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Bundeszentrale für politische Bildung S. 14.

²⁴ „Alle Menschen sind vor dem Gesetz gleich” (Art. 3 Abs. 1. GG) In: Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Bundeszentrale für politische Bildung S. 13.

²⁵ Van néhány olyan kérdés, amelyet már eleve azonos módon szabályoznak a házastársak és az élettársak esetében (pl. házastársi tartás, a közös lakás), de ugyanakkor a házasság privilegiuma marad a névviselési jog, a mindennapi szükségletek fedezésére szolgáló jogügyletek kötelező hatása a házastársra, az állami támogatások, tényleges mentesülés az ajándékozás és az öröklés adóvonatkozásai alól, alanyi jogon járó TB és nyugdíjbiztosítás) In: Jochen Duderstadt: Die nichteheliche Lebensgemeinschaft – Der aktuelle Leitfaden für junge Rechtsanwälte – Rechtsverhältnisse 2. Auflage, Luchterhand 2004. S. 131.

7) Törvény a regisztrált partnerkapcsolatról - az egyneműek élettársi közösségével kapcsolatos alkotmányjogi kérdések

A jogalkalmazó szerepét vizsgálva főként a hiányzó fogalmi meghatározások kikristályosodásának lehetünk tanúi, ezen túlmenően pedig a taláros testület segítséget nyújt a házasságon kívüli együttélés alkotmányos alapjainak értelmezésében.

Az élettársi kapcsolat eddigi legrészletesebb német szabályozása – különös módon – az azonos nemű párok jogi helyzetét körvonalazó törvény (LPartG),²⁶ amely 2001. augusztus 1.-től hatályos. Ebben az ún. „regisztrált partnerkapcsolat” fogalmát rögzítik, melynek érvényes létrejötte hatósági bejegyzéshez kötött. A pár tagjainak egymással szemben meghatározott tartási kötelezettségük van, melyről lemondani nem lehet.²⁷ A szerzeményi közösség mintájára a jogalkotó az ún. kiegyenlítési kötelezettséget nevesíti, a felek ugyanakkor vagyonuk megosztott kezeléséről is megállapodhatnak.²⁸ A partnerek egymás után törvényes örökösnek minősülnek, továbbá megilleti őket a közös név viselésének joga.²⁹ Az együttélés szabályai - a gyermeknevelés, illetve az örökbefogadás, bizonyos adójogi szabályok, valamint az özvegyi nyugdíjra vonatkozó rendelkezések kivételével – a házassághoz hasonló helyzetet teremtenek az azonos nemű párok számára. A szabályozás célja az egyneműek együttélésének törvényes kereteken belüli szabályozása. *Felmerül azonban a kérdés, hogy a házassághoz közelítő státus létrehozása mennyiben feleltethető meg az alaptörvény hatodik szakaszában foglalt kötelezettségnek, illetve az együttélés ezen formájának legalizálása nem ütközik-e az alkotmány vonatkozó rendelkezésébe.* A törvény ellenzői azzal érvelnek, hogy a regisztrált partnerkapcsolat a házasság mellőzéséhez vezet, ezért alkotmányellenesnek minősül. *Az új együttélési forma alkotmányos jellegének vizsgálatakor először azt a kérdést kell tisztázni, milyen következményekkel járhat az azonos neműek házasságának engedélyezése.* Ez különös fontosságú, hiszen a bejegyzett partnerkapcsolatban élők jogállása nagyon közelít a házasság helyzetéhez és a törvényjavaslat elkészítésekor az eredeti cél a melegek házasságának legalizálása volt. A német alkotmány házasságról szóló szakaszának (Art. 6 Abs. 1 GG) intézményi védelme a tradicionális kapcsolatforma szerkezeti alapelveinek konzerválását célozza. Ezek a princípiumok az alaptörvényben konkrétan nem szerepelnek, a Német Szövetségi Alkotmánybíróság – a továbbiakban Alkotmánybíróság – jogalkalmazása során azonban egyértelműen megfogalmazta őket. A házasság intézményének megnyitásával a hagyományos forma nem kerül hátrányosabb helyzetbe, hiszen az egyneműek csupán ahhoz hasonló pozíciót nyernek.³⁰ Továbbá az alkotmány nem a házasság „egyedüli”, hanem „különös” védelmét nevesíti, vagyis nem zárja ki a hasonló jogintézmények alkotmányos oltalmát. Az élettársi kapcsolatot ellenzők gyakori érve, hogy a házasság a családalapítás előfeltétele, és ilyen minőségében előnyt élvez a homo-friggyel szemben. Az adekvát válasz azonban kézenfekvő: a hatodik szakasz intézményi védelme akkor is érvényes, ha a házasság nemzöképtelen, illetve valamilyen más oknál fogva gyermektelen. Ebből egyértelműen következik, hogy az ilyen párok semmiben sem „értékesebbek”, mint a társadalmi reprodukcióból más okból kimaradó egyneműek. Gyakran érvelnek azzal, hogy az azonos neműek gyűrűváltásának tilalma az

²⁶ Lebenspartnerschaftsgesetz

²⁷ § 5 LPartG

²⁸ 6, 7 §§ LPartG

²⁹ 10, 14 §§ LPartG

³⁰ Nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy az egyneműek házasságának bevezetésére már találunk európai példákat is (Hollandia 2000, Belgium 2003, de a német alkotmány merev intézményvédelme miatt ez a megoldás itt egyelőre nem alkalmazható).

alkotmány egyenlő elbánást biztosító rendelkezésébe³¹ütközik. Ez a feltevés megalapozatlan, hiszen az alkotmány házasságfogalma egyértelműen férfi és nő szövetségét takarja, és diszkriminációról csak akkor beszélhetnénk, ha az egyes nemek közötti különbségtétel folytán kizárólag férfi vagy női partnerekből álló egynemű kapcsolatok kapnának jogot a frigyre lépéshez. Ennek megfelelően a szabály fordított értelmezése a „különbözők” házasoktól elkülönülő kezelésének szükségessége. Amennyiben az élettársak a felhívott alkotmányszakasznak megfelelően azonos jogi védelmet, és ezáltal házassági jogot kapnának, akkor az alaptörvény hatodik szakaszába foglalt különleges védelem tartalma kiüresedne.

Az alkotmány sérelmének látszatát azonban még egy házasságot nem engedélyező, de az ahhoz fűződő jogosultságok nagy részét biztosító – fent ismertetett – törvény³²sem kerülhet el. Bajorország és Szászország a törvény hatályosulását készült megvétózni, de ezt az indítványt az Alkotmánybíróság elutasította. A jogszabály életbe lépését követően a nevezett tartományok – Thüringiával kiegészülve – a törvény alkotmányellenességének vizsgálatát kérték a taláros testülettől.³³ Az eljárást kezdeményezők attól tartottak, hogy a regisztrált partnerkapcsolat, mint sui generis jogintézmény bevezetésével a házasság szánára biztosított „különleges” védelem jelentése kiüresedik. A törvényt formai és tartalmi szempontból egyaránt kifogásolták.

Az alaki alkotmányellenesség vádja két pontban foglalható össze. Egyrészt vannak a törvénynek olyan szakaszai, amelyek csak a 2000. November 10-én életbe lépő kiegészítő rendelkezésekkel³⁴együtt értelmezhetők, másrészt az új jogintézmény létrehozásakor mellőzték a Bundesrat hozzájárulását.

A kiegészítő rendelkezések vonatkozásában az Alkotmánybíróság nézete a következő. A szabályozás kifogásolt módja annak a koncepciónak köszönhető, hogy a jogalkotó célszerűbbnek tartotta az eljárásjogi rendelkezéseknek külön törvény keretein belül történő szabályozását. A törvényhozási folyamat ilyen felosztása nem tekinthető önkényes aktusnak, mivel a parlament elfogadta a törvénytervezetet. A jogalkotási folyamat demokratikus keretek között zajlott. A másik vitás kérdésre az Alkotmánybíróság azt a választ adta, hogy az anyagi jogi szövetségi szintű törvények vonatkozásában a Bundesrat kizárólag abban az esetben bír hozzájárulási joggal, ha a törvényhozó beavatkozik a tartományok illetékességi körébe. Az élettársi jogviszonnyal kapcsolatos fenti anyagi jogi rendelkezések csupán kiegészítő jellegűek, és nem tartalmaznak iránymutatást a közigazgatási eljárás vonatkozásában. Következésképpen nincs szükség a szövetségi gyűlés egyetértésére.³⁵

Az anyagi alkotmányellenességi probléma lényege a német alaptörvény hatodik szakaszában rögzített, a házasságnak különleges védelmet biztosító rendelkezés³⁶ esetleges sérelme. Az Alkotmánybíróság 2002. júliusában közzétett ítéletében első ízben mondta ki az egynemű párok házassághoz hasonlóan szabályozott életközösségének alkotmányosságát. Korábban egyetlen azonos nemű személyeket érintő alkotmánybírósági döntés született 1993-ban. Az új határozat elsőként konkretizálta az élettársi kapcsolatnak és az alkotmány fent nevezett szakaszának viszonyát. A korábbi állásfoglalással összhangban megállapította, hogy a házasság intézményének valamennyi alkotóeleme alkotmányos védelmet élvez, és bármelyik megváltoztatásához az alaptörvény módosítása szükséges. A 2002-es döntés abban különbözik a korábbtól, hogy a törvényhozó számára nagyobb mozgásteret biztosít az

³¹ Art 3 Abs. 1 GG

³² LPartG

³³ A kérelmet 2002. Április 9-én nyújtották be.

³⁴ LPartErgänzungsgesetz

³⁵ http://www.lsvd.de/lpartg/LpartG-Fampra_ch.pdf53

³⁶ Art. 6 Abs. 1 GG

alkotmány hatodik szakaszának megfelelő, hosszú távú partnerkapcsolati intézmények kialakítására.³⁷

Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a bejegyzett élettársi kapcsolat bevezetésével a házasság és család privilegizált státusa nem szenved csorbát.³⁸ Hivatkozott a joggyakorlatra, miszerint a házasság következetesen férfi és nő szövetségét jelenti. Kimondta, hogy az idézett alkotmánybeli rendelkezés,³⁹ mint erkölcsi értéket őrző alapszabály kizárólag a házasság és a család számára biztosít intézményi védelmet. Álláspontja szerint az alaptörvény harmadik szakaszának egyenlő elbánásról szóló bekezdése⁴⁰ sem sérül a regisztrált partnerkapcsolatot rendező törvény hatályba lépésével. A különemű párok számára ugyanis – a korábbi helyzettel megegyezően – csupán a házasság az egyedüli, törvényes keretek között gyakorolható kapcsolatforma. *Az Alkotmánybíróság a fentiekre hivatkozással elutasította a tartományok indítványait.*

8. Összegzés

A házasság és a család a német alkotmány olyan megkülönböztetett védelemben részesülő entitásai, melyek az állam „különös” intézményi oltalmát élvezik. *Az élettársi kapcsolat alapjogi garanciáit a hatodik szakasz első bekezdéséből nem vezethetjük le, ez a csupán a cselekvési illetve személyi szabadság jogával rokonítható. Az állam intézményi védelme hiányzik ahhoz, hogy alkotmányos alapjogként kezeljük az ilyen együttélési modellt, de a törvényi szintű nevesítés, valamint a bírósági ítéletek kialakítják e jog gyakorlásának garanciáit.* A regisztrált párkapcsolatról szóló törvényi szabályozás alapján a Szövetségi Alkotmánybíróság 2002-es ítéletében kimondja, hogy az egyneműek élettársi kapcsolata nem sérti az alkotmány család- és házasság- különös mértékben óvó rendelkezését. Az együttélés új formájának szabályozása nemcsak a német jogban vet fel alkotmányos kérdéseket. Valamennyi, az adekvát jogi megoldást kereső állam szembesül ezzel a problémával. A jogintézmény vizsgálatára emellett nemzetközi civilszervezetek és jogösszehasonlító műhelyek is egyre nagyobb számban vállalkoznak.⁴¹ Az információcsere különösen fontos, hiszen az egyes szabályozási modellekkel kapcsolatos gyakorlati tapasztalatok bemutatása a jövőbeni európai törvényhozás számára is iránymutató lehet.

³⁷ 1 BvT 1/01, 1 BvF 2/01

³⁸ „Die ”Homo-Ehe” ist verfassungsgemäß und verletzt nicht den besonderen Schutz der Ehe und Familie.” In: <http://www.bverfg.de>

³⁹ Art. 6 Abs. 1 GG

⁴⁰ Art. 3. Abs. 1 GG

⁴¹ 2004. Április 2-3. A hamburgi Max Planck Intézet jogösszehasonlító ülést is tartott „A házasságon kívüli életközösségek jogállása” címmel.